

BÁRÁNY ATTILA

A Hit Védelmesője és a török

The Defender of the Faith and the Turk

The sovereign of England has been holding the title *Fidei Defensor* since 1521, when it was conferred on King Henry VIII by Pope Leo X in recognition of his polemical treatise (*Assertio Septem Sacramentorum*) against Luther. There is another side of the defence of the Faith: England was an ardent supporter of the struggle against the Turk. Henry was most committed for the crusade, and as a champion of the Church was expected to halt the Ottoman advance. England was quite well-informed of the affairs of Hungary and the Ottoman Empire. The government of Hungary also awaited aid from England. The study investigates whether Henry VIII deserved to become the guardian of Christendom and was able to meet the demands. It explores whether it was seen reasonable in the European political theatre that the *Defender of the Faith* would in fact respond to the lament of Hungary, or, was it only a masterpiece in Wolsey's propaganda. Wolsey wished to make England a dominant political factor, in which the character of the athlete of Christ was an excellent means. The pragmatic Lord Chancellor intended to imply that that the quarrelsome Valois and Habsburg princes be unable to protect Christendom. However, Henry could not keep on maintaining his crusading zeal, particularly after 1522 when his attention was much distracted.

keywords: Defender of the Faith, King Henry VIII, Thomas Wolsey, Ottoman Empire, crusade

Anglia uralkodója ma is viseli a *Fidei Defensor* címet, a D. F. (*Defender of the Faith*) titulus szerepel minden bankjegyen és pénzérmén II. Erzsébet portréja alatt. Azt VIII. Henrik kapta a pápától 1521-ben, mivel egy polémikus vitairatot írt Luther ellen. Van azonban egy másik oldala is a „hit védelmének”: ugyanolyan buzgósággal lépett fel Anglia a törökellenes küzdelem érdekében. VIII. Henrik, és kancellárja, Thomas Wolsey messzemenően elkötelezettek voltak a keresztes harc iránt, X. Leó azért is adományozta a királynak e címet, mert az egyház bajnokaként, a kereszténység védő karjaként tőle várta, hogy megállítsa az oszmánok áradatát.

Felvetődik a kérdés, miért lehet ez fontos számunkra. „Magyar látószögéből” nézve figyelemre méltó, hogy a 16. század elején a Tudorok rendszeresen informálódnak a Török Birodalomról és Magyarországról. Wolsey kancelláriájának a

figyelmét nem kerülik el sem a határvidéki harcok, sem a béketárgyalások. A magyar politikai vezetés Angliától is várta, hogy segítséget nyújt a törökkel szemben. Jelen munka azt vizsgálja, hogy miként érdemelte ki a Tudor uralkodó, hogy a kereszténység védnöke legyen, s meg tudott-e felelni e feladatnak. Lehetséges-e, hogy a ceremóniális titulus mögött Wolsey propagandája állott? A kortársak, a korabeli Magyarország hogyan látta a Anglia szerepét, elképzelhetőnek tartották-e, hogy a *Fidei Defensor* valóban megvédi őket, „a hitüket”? Meghallotta-e a Hit Védelmézője „Magyarország panaszát”?

A török előrenyomulása a 16. század első évtizedéig nem állt Anglia érdeklődése középpontjában. A térség felértékelődése összefüggésben áll Thomas Wolsey felemelkedésével, aki VIII. Henrik bizalmába férkőzött, és fokozatosan „átvette” a diplomácia irányítását. Wolsey alig több mint egy év alatt szerezte meg Lincoln püspökségét, York érsekségét, s lett a canterbury érsekkel szemben Anglia primása, majd kancellár. Meghatározó hatalmi tényezővé akarta tenni Angliát, amihez kiváló eszköz volt a törökellenes harc élharcosának a szerepe. Wolsey politikája azt sugallta, hogy Henrik a keresztes harc legfőbb letéteményeseként azért lehet a Hit Védelmézője, mert az egymással viszálykodó Habsburg és Valois fejedelmek nem képesek megvédelmezni Európát.

A Cambrai-i Liga és a keresztes háború

A Cambrai-i Liga háborúi közepette az idős VII. Henrik távol kívánt maradni minden konfliktustól.¹ A Tudor uralkodó mindig is Franciaországot tartotta legfőbb ellenfelének, s inkább a Habsburgok felé közeledett. A Rózsák Háborúját kiheverő Angliának volt pénze, s kölcsönökkel is képes volt segíteni a pénzbeli gondokkal küszködő Miksát.² Nem véletlenül hangoztatta a Signoria, hogy az angol uralkodónak „több pénze van, mint az összes keresztény fejedelemnek együttvéve”.³ A Cambrai-i Liga névlegesen az oszmánok ellen szólt, s XII. Lajos arról ábrándozott, Itáliát birtokba véve vezet egy *passagium generalét*. Anglia a Habsburgok támogatásával próbálta elejét venni az eszkalálódó háborúnak, amiben már a török elleni védekezést is érvként használta fel.

VII. Henriket elkeserítette, hogy 1509-ben XII. Lajos elindult Velence ellen, hiszen ahogyan egyik utolsó levelében panaszolta, a török ellen kötötték a szö-

¹ CURRIN 2005. 27.

² RYMER, Foedera, XIII. 234. sz.

³ Cal. Ven. I. 942. sz.

vetséget.⁴ A Tudor uralkodó, megérezve Franciaország potenciáljának növekedését, egyensúlyi politikára törekedett. Várható volt mindazonáltal, hogy forrófejű fia, a hadi sikerekre éhes ifjú lovag nem fogja tétlenül nézni, hogy a Valois *grandeur* újabb babérokra törjön Itáliában. VIII. Henrik rögtön azzal szembesült, hogy a franciák Velence feletti győzelme Agnadellónál felborítani látszott Európa „rendjét”.⁵ Eleinte a király apja józan tanácsadóira hallgatott, akik azt képviselték, hogy a trónkövetelők sorával küzdő új dinasztia számára elsődleges a nyugalom. Az oszmánokkal szemben is a status quo megőrzését tartották szem előtt. Az viszont aggodalomra adott volna okot, ha a hatalmi egyensúly fenntartója, Velence letűnne a színről, s a franciák bekebeleznék Itáliát.

A Liga azonban rövid életűnek bizonyult, és II. Gyula egy franciaellenes Szent Szövetséget hozott létre. Anglia vezető politikusai továbbra is azt tartották szem előtt, hogy ne keveredjenek háborúba senkivel. Úgy vélték, hogy a béke megőrzésének a legmegfelelőbb módja, ha a Szentszék oldalára állnak – csakogy most Gyula pápa volt a háború motorja.

Az első években még a fiatal király vadászatokon és tornákon múlatta az idejét. Az öreg Henrik káplánjából az ifjú király Titkos Tanácsába bejutó lincolni esperes, Wolsey viszont rájött arra, hogy a gáláns kalandok nem kötik le az uralkodót, aki a hadban akart kitűnni. Győzni akart, mint mindenhol, a csatateren is. Európa porondján is ő akart lenni a legkiválóbb. Minderre alkalmat, úgy tűnt, egyedül Wolsey tudott neki megadni. Henrik egyre-másra kapta kézhez a híreket a franciák diadalmenetéről a *terra fermán*. Amikor Henrik arról értesült, „a franciák hamarosan Angliát is megtámadják”, kész volt felelni a kihívásra.⁶ Röggvest háborúzni akart a Valois-kkal.⁷ A régi VII. Henrik-kormányzat viszont megakartta őrizni a békét. Váratlanul érte viszont a régi Tudor-kormányzatot, hogy a szentatya a Szent Szövetségbe hallgatólagosan belefoglalta Angliát is.⁸ Wolsey és a király nem idegenkedett a franciaellenes szövetségtől. Új összetételű Titkos Tanácsa különösebb ellenvetés nélkül ratifikálta az egyezményt.⁹ Már a Henrikhez egyre közelebb férkőző Wolsey befolyásának erősödését jelezte, hogy a király a szerződés szövege szerint „az egyház védelmében” (*in auxilium ac defensionem*

.....
⁴ LP I/1. 5. sz.; SANUTO, VIII. 281.

⁵ Cal. Ven. I. 944. sz.

⁶ CSP Spain II. 27; LP I/1. 10. sz.; SANUTO, VIII. 182.

⁷ Cal. Ven. I. 943. sz.; SANUTO, VIII. 169.

⁸ Cal. Ven. II. 54. sz.; LP I/1. 413., 418., 493. sz.

⁹ RYMER, Foedera, XIII. 305; LP I/1. 889. sz.

causae ecclesiae) lépett ligára.¹⁰ A lincolni esperes tudatosan jelölte ki e szerepet uralkodójának. Senki nem szólhatott egy szót sem, hiszen Henrik csupán Krisztus ügyéért szállt síkra. Gyula pápa arany rózsát is küldetett neki.¹¹ Már ekkor felmerült, hogy „Velence megmentése” a török elleni védelem miatt szükséges: a Köztársaság, „a török és a pogányok elleni fal”, s egy törökellenes háború esetén „szolgálati nélkülözhetetlenek”.¹² Henrik így szinte az egyház védelmében indított hadat XII. Lajos ellen.¹³ Azt is felajánlotta, hogy haderőt küld az itáliai hadszínterekre.¹⁴ Ez hatásos „belépő” volt az ifjútól Európa „színpadára”. Most már Henriket sem lehetett „kihagyni” semmiből. Békeszerető apjához képest egészen más hangot ütött meg, és egészen máshogy kellett országát is kezelni. Anglia a Szentszék legfőbb híveként” tündökölt. Megerősítette pápapárti elkötelezettségét, majd 1513-ban Itáliába „a pápa és a Szentszék védelmére” indított sereget.¹⁵ Úgy tűnt, a császár is csatlakozik az új szövetséghez, egy közös, a törökök ellen indítandó kereszties hadjárat örve alatt.¹⁶ Mindebben közrejátszhatott az is, hogy az oszmánok betörték Habsburg területre.¹⁷

Az új szentatya, X. Leó azonban kevésbé vérmes reményeket táplált egy Franciaország elleni háború iránt. Inkább a *negotium Crucis* felé tekintett. Henriket ez – egyelőre – nem hatotta meg, úgy érezte, „elvették a játékát”, és mindenáron hadba akart szállni. Erről most még Wolsey sem tudta lebeszélni. 1513-ban a guinegatte-i ütközetben („az aransarkantyúk csatája”) legyőzte a franciákat. Tournai bevételével újabb kontinentális hídfő került angol kézre 1347 után.

Anglia azonban már más volt, mint III. Edward idején. Az is furcsa volt, hogy nem folytatta a hódításokat. Volt a király mögött egy elme, aki a puszta területfoglaló háborúnál messzebbre tekintett. Wolsey tisztában volt az új pápa vezetésével szerveződő kereszties háború – politikai – jelentőségével. Képes volt rávenni a királyt, hogy nagyobb célokat tűzzön ki maga elé. Henrik így már a kereszties háború felé tekintett, s 1513-ban újfent az egyház védelmében erősítet-

¹⁰ „[...] pro suscipienda [...] Ecclesiae [...] defensione per necessaria, cui deficere recte non possumus, eaque liberanda ab oppressionibus [...] principes [...] augmento Sanctae Fidei [...] pro liberanda Ecclesia [...] oppressione ne per regiones Italicas [...]” – RYMER, Foedera, XIII. 311., 323.; BL Add. MS 48000 (Yelverton MS 1.) 66. f. 596r–613v.; Cal. Ven. II. 128., 131., 133. sz.

¹¹ Cal. Ven. II. 54. sz.; LP I/1. 413., 418., 493. sz.

¹² CSP Spain II. 23; LP I/1. 220–221. sz.

¹³ SANUTO, XII. 36.; Cal. Ven. II. 97., 149., 152., 154–155. sz.; LP I/1. 705., 1102., 1093., 1119., 1128. sz.

¹⁴ Cal. Ven. II. 172., 192. sz.; LP I/1. 1223., 1361. sz.; SANUTO, XIV. 299., XV. 9.

¹⁵ CSP Spain II. 73; RYMER, Foedera, XIII. 348.

¹⁶ SANUTO, XIV. 423–425.; Cal. Ven. II. 165., 169., 176–179. sz.; LP I/1. 1182., 1214., 1246. sz.

¹⁷ TNA SP 1/229/103; LP I/1. 1534. sz.

te meg szövetségét a Szentszékkal, Aragóniai Ferdinánddal és Miksával.¹⁸ A pápát reménnyel töltötte el, hogy egy új hatalom is elkötelezi magát a török ellen. X. Leó a török, szíriai, egyiptomi lekötöttségére akart építeni. Magában az ideában lehetett volna ráció – 150-200 évvel azelőtt. Az erőviszonyok ugyan valóban kedvezőbbek lehettek volna, ha az oszmánok nyugati és keleti ellenfelei egyszerre lendülnek támadásba, Jeruzsálem visszafoglalásának terve azonban a lőfegyverek és a nagy létszámú gyalogos seregek korában már nem lehetett időszerű. Ennek ellenére Leó maga mögé tudta állítani az V. Lateráni Zsinatot.¹⁹ A keresztes ügy azonban olyan pragmatikus politikusok kezébe került, mint az angol kancellár, aki tisztában volt a pénzügyi és katonai lehetőségekkel, és a törökellenes háború ügyét ki tudta használni uralkodója nagyhatalmi céljai elérésében. Leó és Wolsey egymásra találtak a keresztes eszmében. A Medici pápa megszerezte egy felemelkedő hatalom támaszát, Wolsey pedig a *passagium* ábrándjával *athleta Christi* faraghatott királyából. A király hitt abban, hogy elhomályosíthatja a Valois-k Capet őseinek hírnevét, ha azt hangoztatja, ő vonul a pogány ellen.

A pápa már az 1513-as hadjárat meghirdetésekor számított Angliára, több felhívást intézett,²⁰ majd legátust is küldött Henrikhez.²¹ Leó leginkább Wolsey közbenjárásában bízott. A kancellárnak jutott az a feladat, hogy azt hirdesse, a keresztény fejedelmek közül csak Henrik képes megmenteni a Szentszéket a pogány áradattól. Az Angliába érkező *adhortatiók*ban egyre gyakrabban jelent meg Itália fenyegetettsége.²² A szent cél érdekében a pápa a bíborosi kalpaggal is felruházta York érsekét, majd pápai kardot küldött Henriknek.²³ X. Leó II. Ulászlót és Bakóc Tamást is kérte, hogy ők maguk is járjanak közben VIII. Henrik segítségért.²⁴ A pápa hitt abban, hogy Henrik vezetésével visszaszerezhetik a hitetlenek által elorzott területeket.²⁵ Egyre inkább Angliára tekintett mindenki, ha a kereszt ügye került szóba. Sorozatosan érkeztek az *exhortatiók*, hogy Anglia királya álljon a törökellenes küzdelem élére. Wolsey ügyelt arra is, hogy a kortársak egyre

¹⁸ RYMER, Foedera, XIII. 357.

¹⁹ NANNI 1992. I. 853. sz.

²⁰ NANNI 1992. I. 233., 384., 408. sz.; HERGENRÖTHER 1884-91. 4924., 8042. sz.; LP II/1. 3160. sz.

²¹ TNA SP 1/5/37; LP I/2. 2288. sz.; NANNI 1992. I. 34., 131., 364. sz.; HERGENRÖTHER 1884-91. 6899. sz.; CPL XX. 292., 580. sz.

²² LP I/2. 2159., 2508., 3407. sz.; Cal. Ven. II. 273. sz.

²³ RYMER, Foedera, XIII. 393.; NANNI 1992. I. 501., 620. sz.; HERGENRÖTHER 1884-91. 16448. sz.

²⁴ „[...] regem Britanniae, [...] periculum Turcarum pacem inter se facerent ac rogat [...] Vladislaum, ut discordibus principibus [...] scribat et ad ipsos nuntios suos pro pace constituenda mittat.” – 1513. dec. 30.: Mon. Rust. 16. sz.; HERGENRÖTHER 1884-91. 11474. sz.; NANNI 1992. I. 499. sz.

²⁵ LP I/2. 3254–3255. sz.

kevésbé érezzék, hogy ez mégiscsak egy önjelölt szerep. Ebben a segítségére volt, hogy mindez kiválóan illett a király személyiségéhez.

VIII. Henrik és a keresztes eszme

Henrik a lovagi virtusban nőtt fel, az Oroszlánszívű koronáját viselte.²⁶ A kormányrúd és a kincstár kulcsa azonban a józan Wolsey kezében volt. A király ugyan néhány hónapnyi „fellángolás” után gyakorta visszatért ifjonti élvezeteihez, de nem hagyta hidegen a keresztes eszme. Nagy energiával vetette bele magát, s igencsak szeretett volna kitűnni mint az egyház bajnoka. Elkötelezte magát, hogy megvalósítsa apja törökellenes terveit. Ennek ellenére tisztában volt azzal, mik a korlátai, s addig nem hagyhatja el országát, amíg „álnok viszályokat” szítanak egymás között a fejedelmek.²⁷ Már igen korán, a cambrai-i háború hevében is egy török elleni háború tervét szövögette.²⁸ Miksára is próbált hatni, hogy egyezzen ki a pápával „a szent ügyben”.²⁹ Henrik elszántságát apósa, Aragóniai Ferdinánd is igyekezett kihasználni: a király flottát indított a berberiai kalózok ellen, s hitet tett, hogy személyesen száll harcba „minden hitetlen”.³⁰

Henrik lelkülete nem volt álságos: mindig „örömmel és izgalommal” töltötte el, ha török híreket kapott.³¹ Apja céltudatosságát is örökölte, s azt is érezte, hogy VII. Henrik a Kereszt iránti elkötelezettséggel igyekezett bocsánatot remélni a trón megtartása érdekében kiontott véréért. VIII. Henrik személyesen is szívesen hadba szállt volna. Követei már a később Bakóc vezetésével meginduló vállalatnak is részesei voltak, a legelső tárgyalásokon is részt vettek 1512 áprilisában.³² A tervek felvillanyozták, Henrik kinyilatkoztatta, hogy ő lesz, aki megvédi az egyházat.³³ VIII. Henrik első, ún. „keresztes” levelében, amit 1512-ben Miksának írott, kijelentette, hogy apja céljait beteljesítve kész hadat indítani. Soha egyetlen fejedelem nem volt VII. Henriknél buzgóbb híve a kereszt ellenségei elleni harcnak. Ő maga már ifjúkora óta semmi másra sem vágyakozik, minthogy a keresztért harcoljon. Teljes erejével az egyház védelmére lép, és az Úr szolgálatában fog

²⁶ TYERMAN 1988. 354.

²⁷ GIUSTINIAN 1876. II. 56.; LP II/2. 3119. sz.

²⁸ LP I/1. 191., 354. sz.; BL Cotton MS Otho C IX f. 1r–2r.

²⁹ SANUTO, XIV. 423–425; Cal. Ven. II. 177. sz.; LP I/1. 1214. sz.

³⁰ BL Add. MS 48000, 65 f. 590r–594v; RYMER, Foedera, XIII. 291., 294–297.; SETTON 1976–1984. III. 65.

³¹ Cal. Ven. II. 686. sz.

³² RYMER, Foedera, XIII. 325.; HERGENRÖTHER 1884–91. 3633–34., 3688–3703. sz.

³³ RYMER, Foedera, XIII. 342.

a törökök ellen harcolni. Azok, akik a legszentebb vállalatban, a pogányok elleni harcban esnek el, az örök élet dicsőségét nyerik el.³⁴ Máskor arról kovácsolt terveket, hogy őseihez méltón maga foglalja vissza Jeruzsálemet 25 ezer ember élén.³⁵ X. Leó úgy fogalmazott, „egyedüli öröme” Anglia királyában van.³⁶ Bízott abban, hogy Henrik hadra kel, ugyanakkor remélte, Wolsey is betartja arra vonatkozó ígéretét, hogy a tized felét átadja.³⁷

Wolsey pragmatikussága jól kiegészítette VIII. Henrik lovagi eltökélttségét, s annyit a király is felfogott, hogy Angliának is az az érdeke, ha York érseke őt magát is arra bírja, maradjon két lábbal a földön. Így ugyan Henrik többször megerősítette, személyesen vonul a török ellen, de a realista kardinális mindig képes volt az értésére adni, mit követel az országa érdeke.³⁸

A Tudorok kereskedelmi érdekeit is veszélyeztette az oszmán előretörés. 1514-ben a törökök egészen Livornóig merészkedtek, és ott fogtak el angol hajókat.³⁹ Török kalózok egyre gyakrabban veszélyeztettek gyapjút és vászont szállító hajókat.⁴⁰ A Raguzával fennálló élénk gazdasági kapcsolatokat is veszély fenyegette. A khio-szi angol kereskedők panasszal éltek a török által rájuk kényszerített adók miatt.⁴¹

Anglia, Magyarország és a török

Wolsey diplomáciai szisztémájában Magyarországnak nagy súlya volt: a török-keresztény egyensúlyi rendszer sarkkövének tekintette. Éppen ezért az angol kancellária jól ismerte II. Ulászló és a Porta viszonyát is. Tisztában voltak azzal, hogy az 1512-ben trónra lépő I. Szelimnek a Magyar Királysággal új békét kell kötnie.⁴² Arról is tudtak, hogy az új uralkodó elfoglalta a szreberniki bánság várait. Hírt kaptak arról is, hogy a törökök Horvátországon keresztül a Habsburg tartományok felé is betörték. E híradás arról is szólt, a szultán Ulászlóval kíván ligát kötni a „teljes Anatóliát” ellenőrzése alatt tartó fivére ellenében, mi több,

³⁴ SANUTO, XIV. 425–427.; Cal. Ven. II. 178.; LP I/1. 1215. sz.

³⁵ LP I/2. 2773. sz.; Cal. Ven. II. 400. sz.

³⁶ LP II/1. 968. sz.

³⁷ LP II/1. 966.; 1297. sz.

³⁸ GIUSTINIAN 1876. II. 12.; LP II/1. 887; 2642. sz.

³⁹ TNA Chancery pleadings addressed to Wolsey, C 1/584/41; LP I/2. 2991. sz.; Cal. Ven. II. 428.

⁴⁰ LP III/1. 1050. sz.

⁴¹ BL Cotton MS Vitellius [a továbbiakban Vitellius] B III f. 149r–v; RYMER, Foedera, XIII. 589.; LP II/2. 3289. sz.

⁴² FODOR – DÁVID 1994. 207.

hadi segítséget akart kieszközölni ellene.⁴³ Angliában tisztában voltak azzal, hogy Szelim fivére, Şehzade Ahmet 1513 áprilisáig kitartott az uralkodóval szemben. 1512 végén tudunk egy Jajcát ért támadásról, ami összhangban lehet az angol híradással. Ez nem is áll ellentétben azzal, hogy a szultán békét akart kötni, hogy teljes erejével fivére ellen fordulhasson.⁴⁴

Szrebernik eleste Angliát is érdekelte: immár nem csupán határmenti portyákról volt szó, a több fronton, egyidőben végrehajtott becsapások más minőséget képviseltek. Hosszú évtizedek óta megbomlott a status quo.⁴⁵ Wolsey képes volt „olvasni” ebből. Szelimmel új korszak köszöntött be. Éppen ezért az angol kancellária feszült figyelemmel viselkedett a parasztháború, majd a magyar-oszmán tárgyalások iránt, amelyekről a császárhoz delegált követének jelentései alapján formált képet.⁴⁶ A követ hosszú időt töltött el Miksa kíséretében, olykor a magyar határon. Első kézből való híreket is közölt. 1514 májusában azt írta, a török adót követel, a magyarok pedig török kézben lévő várakat vennének vissza, „háború lesz”.⁴⁷ A szultán azonban elállt a hadjárattól, és a perzsa sah, Szafi ad-Dín (a „Szafavida”, I. Iszmáil) ellen vonult.⁴⁸ Az angol kormányzat a perzsi eseményekkel is tisztában volt.⁴⁹ A szultánnak is megfelelt egy köztes „fegyverszüneti” állapot a magyarokkal, mivel nem egykönnyen bírt el a sahhal.⁵⁰

X. Leó keresztet tervezetei

Az 1510-es évek derekán VIII. Henrik egyre gyakrabban foglalt állást keresztel elszántságáról. Az oszmánok a keleti hadjárataik előtt gyakorta lebegtették egy esetleges itáliai partraszállás lehetőségét.⁵¹ Wolsey az 1515-ös zsrnói ostromról is első kézből nyert információkat.⁵² Giulio de' Medici bíboros közvetlenül VIII. Henrik segítségét kérte, hogy Magyarországot mentse ki szorult helyzetéből, hi-

⁴³ „[...] orator imperatoris Turcharum petens a Rege [...] pacem amicitiam foedus et auxilium contra fratrem maiorem natu qui tenet totum Nataliam” – 1512 [dec.]: TNA SP 1/229/103; LP I/1. 1534. sz.

⁴⁴ FODOR – DÁVID 1994. 199.

⁴⁵ MIKÓ 2020. 603., 609.

⁴⁶ BÁRÁNY 2021.

⁴⁷ Vitellius B XVIII f. 82r–v.; LP I/2. 2889. sz.; LAKATOS 2015. 183.

⁴⁸ FODOR – DÁVID 1994. 214–215.; FODOR – DÁVID 2019. 83.

⁴⁹ Pl. TNA SP1/9/218; LP I/2. 3557; BL Cotton MS Vitellius B III f. 109r; LP II/1. 20. sz.

⁵⁰ Vitellius B III f. 74r–v.; LP II/1. 2362. sz.

⁵¹ GIUSTINIAN 1876. I. 254.; LP II/1. 2057., 2205., 2317. sz.

⁵² TNA SP 1/10/195; Vitellius B II f. 89r–v.; LP II/1. 493. sz.

szen nincs más, aki segítséget nyújthatna.⁵³ X. Leó a canterbury-i érseknek is írt, hogy járjon közbe a királynál, legalább a tized felét adja meg Jajca védelmére.⁵⁴ Mi több, Wolsey olyan jól keverte a kártyát, hogy Rómában az is elterjedt, hogy Anglia valóban el is küldte azt Magyarországra.⁵⁵

Szelim azonban ekkor nem tervezett nagyarányú támadást Magyarország ellen. Elsősorban a síita Iszmáállal akart leszámolni. 1514-ben győzelmet aratott Csaldiránnál, de a sahot nem tudta térdre kényszeríteni, mivel az a mamelukokat és a szíriai lázadókat állította maga mellé.⁵⁶ A keresztes vállalatához igen jól jött volna a szultán hátában támasztott ellenállás. Egy rodoszi híradás arról számolt be, hogy Iszmáál újra sereget gyűjt, s követeket küldött a keresztény fejedelmekhez.⁵⁷ Szelimnek 1515-ben és 1516-ban is újabb seregeket kellett indítania a keleti határra, Egyiptomban pedig csak időleges sikereket aratott, s csak 1516 augusztusában győzött a mamelukok felett.⁵⁸ 1517-re Szíriát sikerült meghódítani,⁵⁹ s a szultán arra készült, hogy Egyiptomot is végleg leigázza.⁶⁰ Egyre kevesebb remény volt arra, hogy a török hátában ellenállást lehet szítani. 1517-ben Pécsváradi Gábor zarándokútjáról maga is azt fogalmazta meg, hogy „a nyugati királyok, az angol, spanyol, francia és más fejedelmek” álljanak hadba.⁶¹ „Most volna az [...] Istentől rendelt „kellő idő”, amikor a keresztény nemzetek a török birodalmat megtámadhatnák”.⁶²

A helyzet sürgető volt, egy nagy *passagiumra* fogytán volt az idő. X. Leó igazán csak 1516–1517-ben lendült „akcióba”. Megszaporodtak a török háborús készülődéséről, flottaépítéséről szóló híradások.⁶³ A pápa azzal biztatta a magyar királyt, ő segít a keresztény fejedelmektől elegendő pénzsegélyt szerezni.⁶⁴ Az oszmánok, hogy szabaddá tegyék magukat nyugatról, „figyelmeztetésül” Jajcát vették ostrom alá. 1516-ban olyan hírek érkeztek, hogy Horvátországba és Karintiába is betörték,⁶⁵ sőt, Szelim egy nagy hadjáratot készít elő a Magyar Ki-

⁵³ „nisi ab Christianorum principibus propter consulatur” – Vitellius B II f. 144r.; LP II/1. 590. sz.

⁵⁴ LP II/1. 1312. sz.

⁵⁵ LP II/1. 968. sz.

⁵⁶ Vitellius B III f. 74r–v; LP II/1. 2362. sz.

⁵⁷ TNA SP 1/9/218.; LP I/2. 3557. sz.; CHARRIÈRE 1848. I. 4.; TARDY 1986. 261.

⁵⁸ GELCICH 1887. 432–433.

⁵⁹ SETTON 1976–1984. III. 164.

⁶⁰ LP II/2. 3200., 3241., 3246., 3277., 3344. sz.

⁶¹ „[...] Angliae, Hispaniae, Francia, et aliorum Principum [...] venirent contra eum” – PRAY 1806. I. 56.; PÉCSVÁRADI 1983. 44.

⁶² PÉCSVÁRADI 1983. 163.

⁶³ Vitellius B III f. 136r–v.; LP II/2. 3085. sz.

⁶⁴ NANNI 1992. I. 684. sz.

⁶⁵ Cal. Ven. II. 751. sz.

ráltság ellen.⁶⁶ Annál is inkább szükség volt a segítségnyújtásra, mert 1516 januárjában Wolsey olyan információt is kapott, hogy a magyarok készek három évre békét kötni.⁶⁷ Igaz, Worcester püspöke II. Ulászló Bakóchoz írott leveleit is csatolta Wolsey-nak, amelyek ezzel szemben arról számoltak be, hogy Magyarország egyelőre elutasítja a békét.⁶⁸

A békeajánlat „hatott” Nyugaton is. A pápa nyomban 15 ezer dukátot utalt ki.⁶⁹ Hasonló összeg megadására szólította fel a francia királyt is.⁷⁰ Leó sietett azt is tudatni, hogy I. Ferenc máris pozitív választ adott.⁷¹ Ezzel nyilván az angol uralkodóra is kívánt hatást gyakorolni, aki nem akart háttérbe szorulni a „legkeresztényibb király” mögött. A pápa újabb 39 ezer dukátot különített el és a tized felét is felajánlotta. Az aragón, a francia király és Velence is támogatást ígért.⁷² Anglia sem akart lemaradni, 20 ezer dukátot ajánlott fel. Wolsey kifejtette, a „legfontosabb, hogy ne veszítsük el Magyarországot”.⁷³ Mindazonáltal hozzátette, csak akkor, s csakis szövetségeseivel – a császárral, az aragón királlyal és a svájciakkal – együtt tud a hadjáratban részt venni, ha ellenfeleik felhagynak az ellenségeskedéssel.⁷⁴ Ez esetben VIII. Henrik nyomban személyesen lépne hadba.⁷⁵

Az angol diplomácia a magyar–török viszony minden rezdülését követte. 1516 júliusában azt a hírt kapták, hogy a szultán követet küldött Magyarországra, hogy „békét kössön, hogy a perzsákat megtámadhassa”.⁷⁶ Hosszú hónapok teltek el azonban, a megígért segély pedig nem érkezett meg. Mégis, X. Leó ragaszkodott ahhoz, hogy ne kössenek békét a törökkel. Eközben a török, szíriai és egyiptomi győzelmei után, s a békeajánlat közepette még mindig lebegtette a Nyugat elleni hadjáratot.⁷⁷ Ebben a helyzetben a magyar politikai vezetés csak a fegyverszünetben reménykedhetett.

Mindannak ellenére, hogy a török béketárgyalások is elhúzódtak 1517-re is, a pápa nem adta fel a keresztes terveit.⁷⁸ 1516-ban Noyonban a Habsburgok rendez-

⁶⁶ Vitellius B III f. 8r–10v.; LP II/1. 1418. sz.

⁶⁷ Rongált, egyedül a „hungarye” kivehető. Vitellius B III f. 1r–v.; LP II/1. 1415. sz.

⁶⁸ Vitellius B III f. 8r–10v.; LP II/1. 1418. sz.

⁶⁹ SETTON 1976–1984. III. 163.

⁷⁰ KOSÁRY 1978. 109.; FRAKNÓI 1901–1903. II. 324.

⁷¹ SETTON 1976–1984. III. 163.

⁷² Cal. Ven. II. 773. sz.

⁷³ Vitellius B III f. 2r–5v.; LP II/1. 1417.

⁷⁴ Cal. Ven. II. 807. sz.

⁷⁵ Cal. Ven. II. 822. sz.

⁷⁶ „Turk hath sent embassadour to [...] hung[rye to] concludde peace [...] wolde gladlye attayne so that he maye [...] assayl the Sophy.” – Vitellius B XIX f. 205v.; LP II/1. 2188. sz.

⁷⁷ Vitellius B III f. 96v.; LP II/1. 2669. sz.

⁷⁸ Consistorialia, 17. sz.

ték viszonyukat a Valois-kkal,⁷⁹ amihez Anglia is csatlakozott,⁸⁰ és közösen megállapodtak Magyarország megsegítéséről.⁸¹ A pápa arról ábrándozott, a francia, az angol király és a császár együtt vezetik erőiket a keresztes lobogók alatt.⁸² A szent-anya ki is dolgozta keresztes tervezetét, amiben kitüntetett szerepet rótt Angliára. Már ezt megelőzően is *exhortatiók* sorát intézte VIII. Henrikhez, s figyelmeztette a Magyarországot fenyegető veszélyre.⁸³ Leó meg volt győződve, hogy ha Anglia nem ad segítséget, a kereszténység minden, a Földközi-tengerrel határos területe ki lesznek téve a hitetlenek fenyegetésének. Különösen a tengeren számított a Tudor-házra.⁸⁴ A török továbbra is élt a nyomásgyakorlással és újfent ostrom alá vette Jajcát,⁸⁵ valamint híreket terjesztett egy újabb nagy támadásról. 1517 őszén tovább építette a flottáját, és tengeri háborúra is berendezkedett.⁸⁶ A pápa külön legátusokat nevezett ki, Angliába Lorenzo Campeggiót, aki magával vitte öt évre szóló haditervét (*Advisamentum ad expeditionem contra Turcos*).⁸⁷ Jelentős tengeri erőkkel is számolt. Az angolok hajói nélkül sem a sereg élelmezése, sem a partok védelme nem volt kivitelezhető.⁸⁸ A szárazföldi seregben is számoltak Angliával, mint a harmadik legnagyobb nyugati erővel: 12 ezer főt állított volna ki, többet, mint Velence.⁸⁹ Egy másik, Angliában fennmaradt tervezet, a *Memoriale ad expeditionem contra Turcas* szerint is Anglia állítja ki a flotta jó részét, s 6000 gyalogost vállal.⁹⁰ Egy további változat 40 ezer gyalogossal számol, akiknek a felét a svájciak mellett VIII. Henrik adná.⁹¹ A legkeresztényibb uralkodó 40 ezer gyalogost javasolt, amelyből 20 ezret ő és az angol király vállalna.⁹² Miksa tervében ugyancsak nagy szerepet játszik az angol hajóhad.⁹³

79 TNA E 30/794.; Mon. Habs. II/1. 8. sz.

80 TNA E 30/800.

81 TNA E 30/799., 802.; Mon. Habs. II/1. 4., 6., 10. sz.

82 LP II/2. 2988. sz.

83 Giustinian 1876. I. 164.; Rymer, Foedera, XIII. 603.; LP II/1. 1421. sz.; II/2. 2759. sz.; Cal. Ven. II. 915. sz.

84 Vitellius B III f. 103r–104r.; LP II/1. 2749. sz.

85 E. Kovács 1992. 92.

86 Vitellius B III f. 180r–184v.; LP II/2. 3781. sz.

87 LP II/1. 4034. sz.; Nanni 1992. I. 1016–1018. sz.; AT IV. 377. sz.

88 MISKOLCZY 1926. 44–46.; CHARRIÈRE 1848. I. 31–41.; SETTON 1976–1984. III. 174–180.

89 „[...] classis posset traducere [...] exercitus maritimus cogeretur ex [...] Anglicis” – AT IV. 377. sz.; TNA SP 1/16/57.

90 Vitellius B III f. 250r–257v.; LP II/2. 3816. sz.; SIMONYI 1859–75. II. 19–23.

91 TNA SP 1/16/61; LP II/2. 3830. sz.

92 Vitellius B III f. 188r–189r.; LP II/2. 3823. sz.; CHARRIÈRE 1848. I. 41–46.

93 TÖRÖK 1926. 144–145.; CHARRIÈRE 1848. I. 49–63.

Míg Európa fejei a tervezeteket tanulmányozták, Szelim több győzelmet aratott keleten. Úgy hírlett, hogy csapatait átvonja Európába.⁹⁴ II. Lajos segélyt kért a császártól és Velencétől.⁹⁵ A magyar vezetés jól észlelte, csökken a katonai segítség reménye. A látványos tervezetek ellenére Anglia sem jeleskedett a segítségnyújtásban. A velencei követ epésen jegyezte meg, hogy Angolhonban „a török senkit sem érdekel”.⁹⁶ 1517 őszére a pápa lemondott arról, hogy bármilyen katonai akció történik.⁹⁷ Pedig a török seregek visszatértek Konstantinápolyba és újabb hadjáratra készültek.⁹⁸ A pápa már nem is a tervezetével házalt, hanem egyedül Wolsey-ra tekintett, hogy adjon segélyt Magyarország megmentésére.⁹⁹ Worcester püspöke arról tudósított, hogy ha Anglia valóban adna 70 vagy 80 ezer dukátot, a pápa, a francia és a spanyol király is csatlakozna.¹⁰⁰

1518-ban a török Itália veszélyeztetésének ütőkártyáját is újra kijátszotta: egyes hírek arról szóltak, hogy nagy török flotta áll 60 mérföldnyire a nápolyi királyságtól.¹⁰¹ A pápa emlékezetébe idézte az angol királynak, hogy azt ígérte, hogy személyesen jön a flottája élén. Kifejezte, hogy immár csak benne és Károly spanyol királyban maradt reménye.¹⁰² Mindenki az angol uralkodóra tekintett, s az ő hadba lépéséhez kötötte saját keresztes vállalatát. Matthäus Schiner bíboros, Sitten püspöke felajánlotta, hogy felállít 12 ezer svájci zsoldost, ha Anglia is a haddal jön.¹⁰³ Anglia eltökéltsége a frazeológiában remekül működött: Wolsey szerint királya, „mint igazi keresztény fejedelem, tettekkkel fogja megmutatni harci kiválóságát”.¹⁰⁴ A pápa nem tett egyebet, mint újra és újra sürgette Henriket, hiszen nélküle nem indulhattak meg.¹⁰⁵ A kancellár a szokásos ütőkártyát „vette elő”: mindaddig amíg nem biztos abban, hogy a francia király nem mesterkedik ellenük, Anglia még a segély összegyűjtését sem kezdheti meg nyugodtan.¹⁰⁶

⁹⁴ GELCICH 1887. 434.

⁹⁵ AT IV. 378. sz.

⁹⁶ GIUSTINIAN 1876. II. 108.

⁹⁷ LP II/2. 3715. sz.

⁹⁸ LP II/2. 4399. sz.

⁹⁹ Vitellius B III f. 226r–227r.; LP II/2. 4375. sz.

¹⁰⁰ „Regia Majestas super Turcarum rebus decreverit [...] per viam ungarie provideatur [...] foedus cum [...] Turcis contrahunt [...] ubi dicunt a Principibus [auxilium non] habere posse [...] Principes lxx seu lxxx millia ducatos [...] contribuarentur” – Vitellius B III f. 258r–v.; LP II/2. 4565. sz.

¹⁰¹ BL Cotton MS Vespasian C I f. 222r–223r.; LP II/2. 4590. sz.

¹⁰² BL Cotton MS Vespasian C I f. 117r–119v., 122r–124v.; LP II/2. 3874. sz.

¹⁰³ LP II/2. 3880. sz.

¹⁰⁴ GIUSTINIAN 1876. II. 151.

¹⁰⁵ Vitellius B III f. 199r–v.; LP II/2. 3953. sz.

¹⁰⁶ GIUSTINIAN 1876. II. 157.

1518 tavaszán történt azonban bizonyos fokú elmozdulás. Anglia nyitottabbá vált, mert a francia béke megvalósulni látszott. A kancellár egyenesen kijelentette, hogy elengedhetetlenek tartja a hadjáratot, s ennek a király is tökéletesen a tudatában van. De nem kell sürgetni, tudja, mi a kereszténység egyetemes érdeke.¹⁰⁷ Most Miksa is írt Henriknek, s ő is a közös keresztes fellépést sürgette.¹⁰⁸ Úgy tűnt, Anglia képes elmozdulni a „kivárás” álláspontjából: Worcester püspöke úgy fogalmazott, közel az idő, hogy valóban megindítsák a hadjáratot.¹⁰⁹ Az is változást hozott, hogy a pápa Wolsey-t is legátussá tette, sőt, őt bízta meg, hogy gyűjtse össze a keresztes tizedet.¹¹⁰ Immár ő is hirdette ki a bullát Angliában.¹¹¹

Wolsey megvalósíthatta tervét a békéről, de azt összekötötte a keresztes ügyéért folytatott harccal, s mindkettőben vezető szerepet szánt Angliának.¹¹² Henrikkel is megértette, mindenekelőtt a békét kell megvalósítani.¹¹³ Ha pedig a franciák nem mennének bele az ő feltételeibe, kikálthatja a Valois-kat a Keresztes ügye kerékkötőinek. Mindazonáltal a kancellár megpróbált kiegyezést tető alá hozni a franciákkal, s tárgyalt a párizsi püspökkel.¹¹⁴ Ezzel egyszeriben olyan helyzeti előnybe is került, hogy ő, a békeszerző bírja rá az engedetlen, háborúpárti Ferencet arra, hogy tegye le a fegyvert, ami ugyanakkor Angliát emelte a piederstálra. A francia király is hajlani látszott a megegyezésre, követeket küldött Angliába. Wolsey is írt a császárnak és a spanyol királynak is a béketervről, akik támogatásukról biztosították.¹¹⁵ I. Ferenc hajlandóságot mutatott az együttműködésre, azzal a feltétellel, ha Anglia is teljes erejével az expedícióra koncentrál. 1518 októberében Anglia és Franciaország megkötötte a londoni szerződést, amelyhez később a keresztény fejedelmek és Velence is csatlakoztak.¹¹⁶ Ez megtiltotta a háború minden formáját, és közös törökellenes vállalkozást tűzött ki célul.

Kérdéses volt azonban, hogy a felek mennyire gondolják komolyan a keresztes háború ügyét. Azt tudniuk kellett, Angliának is, hogy annyi áldozatot mindenkinek kell hozni, hogy Magyarország megmaradjon a térképen, s a török ne törjön

¹⁰⁷ LP II/2. 4073. sz.

¹⁰⁸ Vitellius B XX f. 97r–97v.; LP II/2. 4112. sz.

¹⁰⁹ Vitellius B III f. 212r–216r.; LP II/2. 4179. sz.

¹¹⁰ TNA Papal Bulls SC 7/26/32., 34., 35., 36.; LP II/2. 4393., 4472. sz.

¹¹¹ RYMER, Foedera, XIII. 620.

¹¹² Cal. Ven. II. 1014. sz.

¹¹³ GIUSTINIAN 1876. II. 189.

¹¹⁴ SCARISBRICK 1971. 103.

¹¹⁵ LP II/2. 4356., 4440–41., 4462. sz.; Cal. Ven. II. 1074. sz.

¹¹⁶ „[...] Turcharum Tirannum [...] in Christianorum fines irrumpat, [...] Franciae et Angliae regibus nefariis [...] Tiranni conatibus obsistere [...] cum non facile tantae Turcharum Potentiae unus princeps [...] possit resistere [...] concludi communis hostis et injurias unitis viribus comodus repellere poterunt.” – RYMER, Foedera, XIII. 627–28., 670–675.

tovább. A végeláthatatlannak tűnő tárgyalások közepette azonban sem a török nem maradhatott tétlen, sem Magyarország sem tudott tovább várni a nyugati segítségre. A londoni szerződés ellenére nem történt érdemi előrelépés, a magyar vezetés 1519-ben Werbőczy Istvánt küldte Velencébe és Rómába.¹¹⁷ A szép szavaknál többet azonban sehol sem kapott.¹¹⁸ A nagyívű tervezetek papíron maradtak, az angol flotta pedig még mindig a kikötőkben állt, így II. Lajos hozzájárult egy hároméves fegyverszünethez.¹¹⁹

Ez azonban nem törte meg a kereszties egységfrontot, még ha lassan is haladtak az előkészületek. Az 1520-as francia–angol találkozáson, az „Arany brokátok mezején” újra fogadalmat tettek a török elleni közös harcra.¹²⁰ Anglia bíborosa számára nem volt sürgős egy katonai akció. Azzal azonban mindig számolnia kellett, hogy VIII. Henriket magával ragadja a szenvedély, hogy harcba szálljon a kereszties lobogók alatt. 1519-ben az uralkodó maga fogalmazott egy levelet X. Leónak, melyben kifejezte eltökéltségét.¹²¹ Ez a henriki politikában új utat nyitott, a kereszties eszme iránt egy újfajta hozzáállásról tett tanúbizonyságot. A kortársaknak többször volt alkalmuk megismerni a király megnyilvánulásait, de jobbra mindegyik konvencionális, az *exhortatiókra* adott sablonos válasz volt. Ezen „kereszties” leveléből érződik, hogy Henrik, mint minden egyébben, e területen is „új fejedelem”, az összes uralkodó közül a legdicsőbb kíván lenni, s komolyan gondolja, hogy a kereszties had élére áll. A király konkrét, kézzelfogható, anyagiakban is kifejezhető segítséget vállalt. A korábbi tervezetekhez képest is részletesen kidolgozott tervekkel állt elő. Kezeskedett róla, hogy a nemesség csatlakozik, amin kívül ő maga 20 ezer gyalogost szerel fel, s lát el utánpótlással, valamint 70 hajót 15 ezer főnyi legénységgel. Ezen felül egytizednyi jövedelamadót vet ki az egyháziakra és tizenötödnyit a világiakra.¹²² Bár a levelet a király írta, néhány gondolatból azonban látszik, a kardinális „fogja a kezét”, hiszen harcba szállásának a feltétele az volt, hogy megteremtsék a kereszténység egységét. Sőt, még az is bekerült a szövegbe, hogy a király végül is csak akkor indulna meg haddal, ha előbb utóda születnék.

¹¹⁷ KUBINYI 2001. 79.

¹¹⁸ Cal. Ven. II. 1216. sz.; NANNI 1992. I. 1066. sz.

¹¹⁹ MNL OL DL 24 393; THEINER II. 818. sz.

¹²⁰ RUSSELL 1969. 12.

¹²¹ TYERMAN 1988. 353.

¹²² „[...] Exercitum [...] instructum [...] viginti milia expeditos pedites [...] cum rebus omnibus ad bellum [...] dabimus septuaginta navium classem optimo navigiorum genere, quae commode quinque milia militum praetor remigis habeat [...] accedent plerique proceres et nobiles [...] per decimas, a laicis qui certos habent redditus, per quindecimas, a populis pro capite exigatur.” – MARTÈNE-DURAND 1729. III. 1297.; LP III/1. 432. sz.

VIII. Henrik ezzel „bejelentette az igényét” arra, hogy ő az egyedüli, az első fejedelem, aki a pápa felhívására hathatósan lép fel és kézzelfogható választ ad. Ő az, akihez fordulniuk kell a hitetlenek által sújtott keresztényeknek. Igaz, a királyt néha szinte úgy kellett „visszafogni”, hogy ne költse el a kincstárát a török elleni harcra. Gyakorta úgy nyilatkozott, hogy azt gondolták a kortársak, már másnap behajózza seregeit.¹²³ „Égett a vágytól”, hogy a hitetlenek ellen harcoljon,¹²⁴ majd keresztényi buzgósággal eltelve ő sürgette a francia királyt, hogy csatlakozzon hozzá a szent ügyben.¹²⁵ „Hőn áhította”, hogy a hitetlenek ellen lépjen hadba.¹²⁶ Volt azonban már egy *legkeresztényibb* király, ezt a címet nem kaphatta meg, de bejelentkezett egy ennél is rangosabbra. A Tudor diplomácia már 1516 óta próbálkozott azzal, hogy Anglia uralkodója is büszkélkedhessen valamilyen megkülönböztető titulussal. Mi lehet olyan nagy presztízsű cím, amivel felülmúlhatják a Valois-kat? Ha Henriket kitüntetné a szentatya, mondjuk, a „hit bajnoka” titulussal, akkor talán a király is „megnyugodna” egy kicsit, s lehetne „helyette” kormányozni, Wolsey pedig magára is gondolhatna végre. Felsejlett előtte a pápai tiara. Mivel azonban a Magyar Királysággal kapcsolatban egyre rosszabb hírek érkeztek hozzá, Wolsey tudta, hogy a támadó hadjáratra egyre kevesebb esély van.¹²⁷ Sőt, egyáltalán nincs is esély. Annyit lehet tenni, hogy meg kell őrizni Magyarországot függetlenségét. Ehhez nem elegendő ugyan egy hangzatos cím, de a „hit harcosaként” Anglia jeleskedhetett abban, hogy ő menti meg a Magyar Királyságot. Nem adott valós segítséget egészen 1526 nyaráig, s akkor is csak éppen annyit, amennyi kellett a nagyhatalmi érdekei fenntartásához.

Ezért legfeljebb csak a kortársak számára volt meglepő, hogy 1519-ben, amikor Londonban híret vették, hogy Szelim követet küld Magyarországra a fegyverszünetet megújítandó, sem a király, sem a kancellár nem tett semmilyen ellenvetést.¹²⁸ Senki se akart egyszeriben kardot ragadni, még a hit bajnokának a címére vágyó uralkodó sem. Sőt, a csasz érkezése meglepéssel töltötte el Angliát, mert azt nyugtázhatták, hogy a szultán nem készül háborúra.¹²⁹ A béke megújítása nem „zavarta” a lángelkű kereszties lelkületet. Legfeljebb annyi történt, hogy a pápa tett panaszt, immár sokadszorra, hogy Anglia nem tesz semmit a kereszties hadjá-

¹²³ Cal. Ven. II. 1053. sz.

¹²⁴ BL Add. MS 15387 f. 79r–81v.; LP III/1. 427. sz.

¹²⁵ BL Add. MS 15387 f. 82r–85r.; LP III/1. 537. sz.

¹²⁶ LP III/1. 689. sz.

¹²⁷ WIELKE 2013. 4.

¹²⁸ GIUSTINIAN 1876. II. 248.

¹²⁹ Cal. Ven. II. 1136. sz.

ratért.¹³⁰ Hónapokig várta Henrik választ, hogy mikor lép hadba.¹³¹ A következő évben is sorra követik egymást az *exhortatiók*, s annak ellenére sem történik semmi, hogy újabb hírek érkeznek arról, hogy a török nagy flottát épít, és a következő célpontja Rodosz lesz.¹³² 1520 májusában még arra a hírre sem mozdult meg Anglia, hogy a török 9000 fős lovassereggel partra szállt Friaulban.¹³³ Hiába könyörgött segítségért a pápa, még a Szicíliát fenyegető veszélyt is felemlegetve,¹³⁴ s hiába szaporodtak meg a híradások a török készülődéséről,¹³⁵ lassan a Szentszék számára is nyilvánvaló lett, Anglia egyelőre nem küld sereget. Mi több, úgy tűnt, a fejedelmek fellélegezhettek, mert nyugvópontra jutott a török helyzet: meghalt Szelim szultán. A kancellár mindenesetre tisztában volt azzal, hogy a török békét meg kell újítani, s bár már voltak információi az az ifjú padisahról, de még nem ismerte igazán.

Az angol diplomácia 1521-ben

1521-ben Nándorfehérvár ostroma, majd eleste az európai politikában is éreztette hatását. Korábban megvizsgáltam II. Lajos VIII. Henriknek és Wolsey-nak küldött leveleit, illetve áttekintettem a császári és az angol udvarba küldött Hieronymus Balbi pozsonyi prépost követségét.¹³⁶ A londoni egyezmény után a magát *cardinalis pacificus*nak is szívesen tituláló Wolsey tetszelgett a hatalmi egyensúly őrének a szerepében. Az ifjú V. Károly újfent egy franciák elleni háborúról ábrándozott, amihez azonban pénzre volt szüksége, amit Angliától remélt megszerezni. Továbbra is egy franciaellenes angol szövetség megerősítésén fáradozott, de egyelőre az 1518-as béke életben maradt.¹³⁷ 1520-ban azonban a Valois-k és a Habsburgok összeütközése küszöbön állott. Wolsey egy békekonzferenciát kívánt rendezni Calais-ban a Birodalom, a Valois-k, a pápa és Velence részvételével. A magyar vezetés úgy vélte, hogy meg kell ragadni azt a lehetőséget is, hogy itt is felszólaljanak a török elleni védelem ügyében. Reménykedtek, hogy az egyensúlyi rendszer összekovácsolója képes lesz valódi békét teremteni, amikor Nándorfehérvár falait oszmán ágyúk lövik.

.....
¹³⁰ LP III/1. 149. sz.

¹³¹ LP III/1. 444. sz.

¹³² LP III/1. 784., 791., 847., 856. sz.

¹³³ TNA SP 1/20/41; LP III/1. 806. sz.

¹³⁴ CSP Spain II. 278.

¹³⁵ LP III/1. 857.; 858.; 880. sz.

¹³⁶ BÁRÁNY 2014. 22–26., 35–61.

¹³⁷ TNA SP 1/20/165–170; GWYN 1980. 758.

Rövidesen kiderült azonban, hogy V. Károlyra nem számíthat a magyar uralkodó. A magyar követek már az áprilisi Reichstagon is azt a választ kapták Károlytól, hogy nem tud segítséget nyújtani, kössenek inkább egy évre békét a törökkel.¹³⁸ A császár alig várta, hogy hadba léphessen, sőt, azt akarta, hogy VIII. Henrik is szálljon hadba Ferenc ellen.¹³⁹ Mi több, maga kezdett támadásba több fronton.¹⁴⁰ Időközben az oszmánok Magyarország felé vonultak.

A pragmatikus Wolsey mindig is „melegen” tartotta a császárral való különegyezség lehetőségét. 1520-ban Henrik és Károly kétszer is találkoztak, és védelmi szövetséget kötöttek.¹⁴¹ VIII. Henrik is „megértette” azonban, hogy a jelen helyzetben Anglia érdeke a béke. Ő maga is a béke szükségességéről beszélt, mivel újult erővel kell fellépni a hitetlenek ellen.¹⁴² 1521 májusában Wolsey közvetítőnek ajánlkozott Károly és Ferenc között, hogy elkerüljék „a keresztény vér pusztulását”.¹⁴³ Minél hosszabban tudja késleltetni a franciák és a Habsburgok összeütközését, annál nagyobb tőkét tud kovácsolni magának a „mérleg nyelveként”, s lesz így megkerülhetetlen tényező Európában. Eközben persze tisztában volt azzal, hogy Szülejmán Magyarországot támadja, de ez újfent kiváló ürügyet szolgáltatott arra, hogy indokolja a béke szükségességét, hiszen a keresztes harc ügye csak emelte a „háborúból kimaradó”, békepárti uralkodója renoméját, miközben a többi fejedelem egymás ellen áskálódik.

A kongresszuson Anglia Európa döntőbírójaként akarta rendezni a vitákat. A kardinális úgy viselkedett, mintha a fejedelmek felhatalmazták volna, hogy úgy döntsön, „ahogyan neki tetszik”.¹⁴⁴ „Semmi sem teszi boldogabbá, mint az, ha a keresztény világ döntőbírójaként tisztelnék.”¹⁴⁵ Minden megegyezésbe bele akarta vetetni, hogy Anglia közvetítőként működjenek közre a felek további vitáiban.¹⁴⁶ Ezt még Károly is elfogadta, mondván, Anglia legyen egyfajta *lieutenant general*.¹⁴⁷ Sőt, Franciaország is hajlani látszott arra, hogy úgy egyezik bele a békébe, hogy jövőbeli vitáikat Anglia döntőbírósa elé tárják.¹⁴⁸

¹³⁸ „[...] he myght not assist the kyng [...] disir them to retourne home [...] take a truce for oone yere with the Turke” – BL Cotton MS Galba B VII. f. 70r.

¹³⁹ LP III/2. 1315., 1318., 1326. sz.

¹⁴⁰ SCARISBRICK 1971. 117.

¹⁴¹ TNA SP 1/21/20–27.

¹⁴² Mon. Habs. II/1. 38. sz.; Cal. Ven. III. 60., 184. sz.

¹⁴³ TNA SP 1/22/32; LP III/1. 1270. sz.

¹⁴⁴ CSP Spain II. 285.

¹⁴⁵ GIUSTINIAN 1876. II. 258.

¹⁴⁶ „[...] pour vuyder toutes les querelles [...] le roy d’Angleterre soit mediateur” – Mon. Habs. II/1. 111. sz.

¹⁴⁷ Mon. Habs. II/1. 120. sz.

¹⁴⁸ „[...] nous ne reffuserons prendre le roy d’Angleterre à mediateur” – Papiers de Granvelle, I. 235.; RUSSELL 1971. 183.

Az angol bíboros minden igyekezete ellenére a háború több fronton is ki-
 robbant.¹⁴⁹ A császár katonai segítséget kért Angliától.¹⁵⁰ Úgy látszott, a fejedel-
 mek legkisebb gondja is nagyobb, mint Nándorfehérvár. 1521 júliusában Henrik
 több ezer íjászt szerelt fel, de a török helyett a franciák ellen akarta őket küldeni.
 A sereg végül is nem hajózott be, de a király nyíltan a franciák ellen ágált.¹⁵¹ Wol-
 sey-nak minden leleményességére szüksége volt, hogy elodázza a hadbalépést,
 hiszen a leendő *Hit Védelmezőjéhez* nem illett ily viselkedés. Wolsey-nak azzal is
 számolnia kellett, hogy mi lesz, ha a török valóban áttöri a védőbástyát. Eközben
 már azon dolgozott, hogy úgy bírja rá a háborúzó feleket a békére, hogy egy új,
 nagy törökellenes ligát szervez, minden fejedelem részvételével.¹⁵² Wolsey úgy lát-
 ta, hogy a „magyar ügyel” képes lehet békére bírni a Valois-kat is. Mindenekelőtt
 fegyverszünetre volt szükség, amihez „tökéletes” megoldásnak látszott a keresz-
 tényiség védelme, így Calais-ban a bíboros teljes szívéből karolta fel a magyarok
 segélykérését. Még a franciák is úgy vélték, a kardinális szándékai őszinték.¹⁵³ Igaz,
 most is az vezette, hogy tovább erősítse azt a pozíciót, amit „Angliájának” felépít-
 tett, ugyanakkor ehhez a meglévő status quo megőrzése volt a legfontosabb.¹⁵⁴
 Ehhez kiváló „díszlet” volt a magyar követ jelenléte, Balbit ugyanis mindenhová
 magával „hordozta”, hogy a konferencia résztvevői láthassák, egyedül Anglia ké-
 pes felkarolni a törökellenes védelem ügyét. Sokan meg voltak győződve, hogy
Wolsey maga hisz a keresztes hadjáratban.¹⁵⁵ A *cardinalis pacificus* reálpolitikus
 volt, s legfeljebb egy szigorúan kézben tartott békerendszert kívánt megvalósítá-
 ni. Olyat, ami előnyös Angliának, és hasznot hoz királyának. Ebben benne volt a
 legnagyobb dicsőséget hozó keresztes háború *terve* is, e nélkül nem tudott volna
 a legkeresztényibb és a katolikus király fölé nőni. VIII. Henrik is szinte Wolsey
 szája ízének megfelelően fogalmazott, hogy azért akar békét, hogy „Istennek tet-
 sző dolgot cselekedjenek”, „előmozdítsák a Hit ügyét, és egyesítsék fegyvereiket a
 hitetlenek ellen”.¹⁵⁶ Ha a hit érdekében létrehoz egy ilyen békét, Anglia uralkodója
 jogsosan válhat a kereszténység bajnokává.

¹⁴⁹ GWYN 1980. 760.; FLETCHER 2009. 74.

¹⁵⁰ WOODING 2009. 112.

¹⁵¹ SP I. 16., 23., 36.

¹⁵² „[...] cardinal est d'aduis de faire une ligue general de pape, de vostre mageste, du roy son maistre, des roys de [...] Hongrie [...] de ruynier et confrondre du tout commun enemy” – Mon. Habs. II/1. 65. sz.

¹⁵³ LP III/2. 1467., 1513., 1555. sz.; CSP Spain II. 368.

¹⁵⁴ LE GLAY 1845. II. 150. sz.

¹⁵⁵ RUSSELL 1971. 190.

¹⁵⁶ HARVEY 1980. 119.

A császár azonban egyre csak a háború folytatása mellett kardoskodott,¹⁵⁷ a konferenciát is pusztá formalitásnak tartotta.¹⁵⁸ A magyar követnek ezért sem volt maradása az udvarában. Joggal remélhette, hogy a kardinálisban bízhat, hiszen Wolsey úgy akart békét kicsikarni, hogy egyúttal egy nagy „konföderációt” hoz létre a kereszténység ellenségeivel szemben, amibe a Valois-kat is be akarta léptetni.¹⁵⁹ Nem volt véletlen, hogy a kancellár Calais-ban maga sietett tudatni a franciákkal a törökök győzelmét.¹⁶⁰

Ugyanakkor Nándorfehérvár elestével Wolsey-nak arról is kellett tudnia, hogy V. Károly leköti-e magát és a francia háború helyett segítséget nyújt Magyarországnak, vagy a továbbiakban is Ferencsel szemben hadakozik. Az a hír sem volt érdektelen az angolok számára, hogy Ferdinánd 3000 gyalogost szerelt fel Nándorfehérvár elestéről hírt kapva.¹⁶¹ A hírek szerint még az sem volt kizárt, hogy a török a Birodalmat is megtámadja.

A calais-i konferencia

A császárt egyáltalán nem hatotta különösebben a török előrenyomulás. Úgy fogalmazott, „dőreség lenne a [...] segítség oltárán feláldozni és elveszíteni” a saját erejét.¹⁶² Wolsey viszont azt is látta, hogy ez nem egy „egyszerű” török hadjárat, a Habsburgok térvesztése pedig elkerülhetetlen. Azt is kitervelte, hogy Anglia hogyan húzhat mindebből hasznot. Az angol kancellária kitüntetett figyelemmel viseltetett az új oszmán uralkodó iránt.¹⁶³ Wolsey egyre tisztábban látta az ifjú padisah képességeit, s tudta, a továbbiakban számolni kell vele: „25 éves, jó az ítélőképessége, [...] ugyanúgy fog cselekedni, mint az apja”.¹⁶⁴ Az angolok hírcsatornáinak figyelemmel kísérték Szülejmán hadműveleteit.¹⁶⁵ Most más jelentőséget tulajdonítottak azoknak a híreknek is, hogy a törökök Friault támadják, és partra szállhatnak Itáliában.¹⁶⁶ Nem volt véletlen az sem, hogy az angol johannita nagymester, Thomas Docwra Rodoszról útra kelt, hogy személyesen kérje Wolsey

¹⁵⁷ LP III/2. 1352., 1371., 1395. sz.

¹⁵⁸ LP III/2. 1340., 1362., 1421., 1422., 1439. sz.

¹⁵⁹ TNA SP 1/22/271–274.; RYMER, Foedera, XIII. 750–752.; RUSSELL 1986. 100–101.

¹⁶⁰ LE GLAY 1845. II. 151. sz.

¹⁶¹ TNA SP 1/23/50.

¹⁶² Cal. Ven. III. 27. sz.

¹⁶³ Cal. Ven. III. 137. sz.; SANUTO, XXIX. 440–41.

¹⁶⁴ Cal. Ven. III. 141. sz.; SANUTO, XXIX. 509.

¹⁶⁵ Cal. Ven. III. 206. sz.; SANUTO, XXX. 208.

¹⁶⁶ Cal. Ven. III. 55. sz.; SANUTO, XXVIII. 511.

segítségét.¹⁶⁷ Perzsiái, raguzai, velencei hírforrásaiból a kardinális jól látta, ezek a hadműveletek már más minőségét képviselnek.¹⁶⁸

V. Károly Nándorfehérvár elestének a hírére is csak egy hét elteltével reagált. Azzal mentegetődzött, hogy akkor tudott volna segítséget nyújtani, ha Ferenc nem támadta volna meg. Annyit tett, hogy „maga helyett” az angol királyt kérte, hogy támogassa ő az oszmánok elleni védelmet.¹⁶⁹ Időközben a Valois-k erőre kaptak, hiszen a Habsburgok nem tudhatták még szeptemberben, mennyire fog előretörni a Birodalom felé a török. A császár kénytelen volt belátni, a törökkel a hátában még inkább a Tudorokra van utalva. A bíboros így kénye-kedve szerint irányította a tárgyalások menetét. A „török ügyet” maga „referálta”.¹⁷⁰ Granvelle császári tanácsos szerint Wolsey „szép szavakkal” vette a szárnyai alá a magyar követet, aki ugyan rögtön felvetette az angol segítségnyújtást is, de a bíboros úgy nyilatkozott: a magyar király az angol királytól külön, a többi keresztény fejedelem nélkül is kaphat egy kis segítséget”, úgy értvén, hogy csak akkor számíthat többre, ha véget ér a háború.¹⁷¹ Több alkalommal is tárgyalták „a magyar kérést”.¹⁷² Mindig Wolsey tartott beszédet a „keresztény vér ontásának megállítása” érdekében: „rettenetes ellenségünk a török, amely [...] a kereszténységet készül felfalni”, Magyarországot, „a kereszténység szilárd és erős védőbástyáját”, „mint egy falánk, kiéhezett oroszlán megtámadta”. Maga is életét és vérért ajánlotta a Krisztusért folytatott harcnak.¹⁷³ Mindig felajánlotta Anglia segítségét is, de csak is a béke feltételéhez kötve. Ütőkártyaként vette elő, hogy ha nincs közös összefogás, Magyarország teljességgel elveszik. Mindennek ellenére Henrik is csak sajnálkozott, „s kifejezte, mennyire kellemetlenül érintette, hogy Belgrád elesett”.¹⁷⁴

¹⁶⁷ Cal. Ven. III. 350. sz.

¹⁶⁸ Cal. Ven. III. 221., 259., 272., 282., 304. sz.; SANUTO, XXX. 181., 263.; XXXI. 239–240.

¹⁶⁹ TNA SP 1/23/58; LP III/2. 1586. sz.

¹⁷⁰ BARRILLON, II. 265.; LE GLAY 1845. II. 153. sz.

¹⁷¹ „[...] l'ambassadeur de Hongrye deuers le legat, et eut icelluy ambassadeur audience en noz presenc-ez et d'aucuns de conseil d'Angleterre. [...] complainant le grand mal apparent de la chrestienté, [...] le legat a bien donne a congnoistre, que le roy de Hongrie aura petite ayde du roy d'Angleterre separement sans les aultres grandz princes de la chrestientte” – Mon. Habs. II/1. 109. sz.

¹⁷² RUSSELL 1971. 182; BUSCH 1884. 172.

¹⁷³ „[...] le Turc, ne dort, mais comme lyon affamé s'est mis sus pour engloutir et dévorer ladite chrestienté [...] desjà y est entré, et invahi, [...] le royaume de Ungrie, ferme et fort bolovart de ladicté chrestienté [...] occuper toute la reste qu'il pourra faire, si par le secours et ayde des autres princes chrestiens n'y est résisté, [...] je desiré, et exposeray mon sang et ma vye sans espargner.” – Papiers de Granvelle, I. 33. sz.

¹⁷⁴ „[...] successe off the turkes in takynge Belgrado is verrye displeasant to the Kyngs” – BL Cotton MS Galba B VII f. 132v.; LP III/2. 1680. sz.

A császár csak hetekkel később, szeptember végén kezdte belátni, mekkora lehet a veszély.¹⁷⁵ Még mindig nem tudhatta, hogy a török megindul-e tovább a Birodalom felé. A velenceiek még október közepén is nagy hadi készülődésről számoltak be.¹⁷⁶ Károly kezdett hajlani a béke felé. Uutasította calais-i követeit, kösenek mielőbb békét.¹⁷⁷ Ez nem ígérkezett azonban könnyűnek, az elhúzódoó, és egyre parttalanabbá váló viták, valamint a tovább folytatódó hadi cselekmények eszkalálódása miatt legfeljebb már csak egy fegyverszünetben lehetett bízni.¹⁷⁸

Fidei Defensor

Ezzel párhuzamosan, 1521. október 10-én a Kúriában John Clerk, Bath és Wells püspöke előadta, hogy VIII. Henrik mennyire fájlalja, hogy Luther fellépése miatt nem tudja „kardjainkat, fegyvereinket, ágyúinkat a török ellen” fordítani.¹⁷⁹ Egyúttal bemutatta a pápának a Henrik által írott, Luther ellenes vitairatot (*Assertio septem sacramentorum adversus Martinum Lutherum*), amiért X. Leó a „Hit Védelmezője” címet adományozta az uralkodónak. Nem lehet véletlen, hogy Nándorfehérvár elestének a híreit hallva – október 11-én – szánta el magát a pápa, hogy Anglia uralkodóját kitüntesse.¹⁸⁰ Ez a *haeresis* veszélyének visszaszorításáért tett erőfeszítéseit volt hivatott jutalmazni, de a két ügy nem volt független, az angol vezetés nem először kötötte össze az eretnekség és a pogányok veszedelmét. Az eretnekség nem csupán önmagában jelent veszedelmet, hanem magát a Krisztusért folytatott harcot veszélyezteti. Luther maga állja útját a török elleni hadjáratnak.

A Valois–Habsburg háborúban mozdulatlanra dermedt erővonalak miatt a Szentszék is úgy vélte, előrelépést egyedül Anglia hozhat, mind a lutheri, mind a török veszélyt illetően. *Nem célunk e helyütt az Assertio eretnekellenes élet bemutatnunk, jól ismert a kutatásban, de ki kell hangsúlyoznunk, a traktátusban is megjelenik a keresztes gondolat. A király megfogalmazza, hogy a „fraterculus” miatt nem tud a hitetlenek ellen fordulni. Ugyanolyan állhatatosan kell fellépni ellene,*

¹⁷⁵ Mon. Habs. II/1. 112. sz.

¹⁷⁶ ÓVÁRY 1890. I. 1150. sz.

¹⁷⁷ Mon. Habs. II/1. 112., 115. sz.; LP III/2. 1616., 1620., 1640. sz.

¹⁷⁸ RUSSELL 1971. 185.

¹⁷⁹ „[...] machinis bellicis, quibus turcas ipsos, liceret impeteret” – Pro Henrico, 1522. f. 9.; O'DONOVAN 1908. 163.; LP III/1. 1656. sz.

¹⁸⁰ TNA SC 7/14/1–3; RYMER, Foedera, XIII. 756–758. 1543-ban a parlament örökössé tette a címet.

ahogyan a szaracénokkal szemben fellépnénk, mert ő „ártalmasabb, mint minden szaracén, minden török”.¹⁸¹

A püspök is beleszötte előadásába a török veszélyt. Tudatában volt a nándor-fehérvári eseményeknek, s a Luther elleni fellépés ezzel még hatványozottabbá válhatott, mondván, hogy az eretnek miatt nem lehet a török ellen összefogni. Clerk aznap Angliába is írt a török helyzetről: „félelemmel tölti el” Magyarország sorsa, az ifjú király „tanácsa megosztott”. Százezernyi török rombolta le Belgrádot, s további háborúra is sor kerülhet, „keresztény vér árasztja el a majd földet”.¹⁸² Hatásos módon össze lehetett kötni, hogy egyedül Anglia királya nyújt „hitvédő” kart az egyháznak, és egyben harcot hirdet a pogányok ellen is. Nem lehetett független egymástól „a két pogány” elleni küzdelem: Anglia királya az érdektelen fejedelmek között mindkettő ellen harcol. Kiirtja Luther híveit, s kiűzi a törököt. Az angol király a keresztény hit egyedüli hivatott védelmezőjévé avanszált. Miközben a Valois-k és a Habsburgok továbbra is egymásnak feszültek a calais-i kongresszuson, s a béke egy tapodtat sem haladt előre, az angolok joggal mondhatták, ők aztán tényleg tesznek is valamit a kereszténységért.

A calais-i kongresszus kudarca

Calais-ban Wolsey még mindig kivárt, hogy a török segély ügyében mi lesz a franciák és a Habsburgok álláspontja, igaz, egyelőre ő sem kötelezte el magát, legfeljebb szavakban. Annál többet azonban, hogy „azon van, hogy megmentse Magyarországot a töröktől”, ő sem mondott.¹⁸³ A francia király csak október végén nyilatkozott,¹⁸⁴ miután Wolsey követeket küldött hozzá, és megkísérelt rá hatni rá a kereszténységet fenyegető veszély ábrázolásával.¹⁸⁵ Sajnos azonban sem Károly, sem Ferenc nem hajlott még egy fegyverszünetre sem.¹⁸⁶ Lajos követe

¹⁸¹ „[...] animis adversus Turcas, adversus Saracenos, adversus quicquid est usquam infidelium consistente, [...] sed animo Turcis omnibus, omnibus Saracenis, omnibus usquam infidelibus nocentiorum fraterculum” – London, Pynson, 1521: The Royal Collection, Windsor, RCIN 1006836; O'DONOVAN 1908. 463.

¹⁸² „[...] the Turke [...] with on hunderd thowsand men [...] destroyd [...] Belgrado [...] key of all that realme. [...] the Kynge veray yong [...] his Consail are in dissencion [...] Erthe shalbe well satiated with Cristen blode.” – Vitellius B IV f. 185r.; ELLIS 1824–46. I. 99. sz.

¹⁸³ BARRILLON, II. 283–84.

¹⁸⁴ LE GLAY 1845. II. 153. sz.

¹⁸⁵ „[...] the dangier that may ensue to cristendom [...] so terrible [...] the victorie of the Thurk and the imminent p[eril] [...] hungary is to be remembred.” – BL Cotton MS Caligula D VIII f. 123r.; LP III/2. 1696.

¹⁸⁶ LP III/2. 1698–99., 1702., 1707–1709. sz.

Angliába utazott, hogy közvetlenül VIII. Henrik elé tárja segélykérését. A császár is csak annyit üzent, hogy Wolsey „járjon közbe Magyarország királya ügyéért Anglia királyánál”.¹⁸⁷ Intézze csak a kereszténység védelmét a Hit Védelmezője. A konferencia egy ideiglenes egyezséggel ért véget, amiben szó nem esett a török elleni védekezésről.¹⁸⁸

Wolsey és a tiara

A keresztes háború ügye ugyan halasztást szenvedett, de Anglia időt nyert, arra is, hogy további tőkét kovácsoljon a törökellenes összefogás ügyéből. Wolsey magának vindikálhatta azt, hogy egyedül ő karolja fel „Magyarország panaszait”. Az, hogy Balbi 1521 decemberében éppen Angliában kért segítséget, különösen jó szolgálatot tett neki, mert december 1-én meghalt X. Leó.

Wolsey becsvágya már akkor megmutatkozott, amikor *legatus a latere* lett 1518-ban.¹⁸⁹ Addig nem is engedte partra szállni Campeggio legátust, amíg a pápa nem ígérte meg, hogy hasonló, de személyre szóló kitüntetésben nem részesíti.¹⁹⁰ 1521-ben élethossziglani legátus lett.¹⁹¹ A keresztes háború ügyében döntő szóval bírt. VIII. Henrik a kardinálisokat azzal próbálta Wolsey mellé állítani, hogy az ő megválasztása esetén van arra remény, hogy keresztes hadjáratot vezessenek.¹⁹² Wolsey azonban elsősorban a pápai trónuson túlmenően is Angliának a hatalmi súlyát szerette volna növelni.¹⁹³ Angliában a gyakorlatban szinte minden Wolsey kezében összpontosult, s e pozícióban ő lehetett Európa döntőbírója, amit nem akart felcserélni a tiarával.¹⁹⁴ Arra vágyott, hogy a Valois-k és a Habsburgok kiegyezését ő hozza tető alá, amivel a saját pozícióját erősítette. S hogy mi a legjobb ok a békére: a kereszténység veszedelme. „Magyarország panasz” kapóra jött a frissen kinevezett Hit Védelmezőjének.

A kardinális reálistan értékelte a helyzetét, hiszen nem kisebb versenytárral kellett szembenéznie, mint a szentatya unokaöccse, Giulio de' Medici. Annyiban reálpolitikus volt, hogy úgy ítélje meg, a római bíborosi dinasztiák acsarkodása

¹⁸⁷ „[...] vouloir avoir [...] le Roy d'Angleterre [...] les affaires dudit Roy de Hongrie pour recommandez” – BL Cotton MS Galba B VII f. 154v.; LP III/2. 1799. sz.

¹⁸⁸ TNA E 30/866; Mon. Habs. II/1. 144. sz.

¹⁸⁹ RYMER, Foedera, XIII. 621–622.; GWYN 1990. 267.

¹⁹⁰ LP III/1. 353., 444., 600.; 806. sz.; RYMER, Foedera, XIII. 734., 739.

¹⁹¹ GWYN 1990. 265.

¹⁹² LP III/2. 3389. sz.

¹⁹³ CHAMBERS 1965. 20.

¹⁹⁴ HARVEY 1980. 132.

nem az ő terepe. A kollégium ülésein sem vett részt, s nem épített ki magának kúriai befolyást. Amikor a 39 tagú konklávében a legtöbben szavaztak rá, akkor is csak 19 voksot kapott.¹⁹⁵ Neki megfelelt az, hogy Rómában számoltak vele.¹⁹⁶ Maga is úgy fogalmazott, inkább királyát „szolgálná, mint tíz pápát”.¹⁹⁷ Nem Rómát, hanem Angliát akarta szolgálni.¹⁹⁸ A kancellár a patthelyzetben „köztes megoldásképpen” megválasztott VI. Adorjánnal szemben talán még nagyobb befolyásra is szert tett.¹⁹⁹ Ettől fogva állandóan *papabilis*nek tekintették, hiszen a *Fidei Defensor* mellett a kereszténység megmentőjeként tetszeleghetett, a viszálykodó franciákkal és németekkel szemben.

Ugyan II. Lajos követe Angliában is tett kísérletet, hogy közbenjárjon a segélyért, de a hatalma tetőpontján álló kancellár világossá tette, Anglia csak akkor segíthet, ha I. Ferencet legyőzték, vagy ha a legkeresztényibb király hajlandó viszályozni és békét kötni a Habsburgokkal.²⁰⁰ Anglia megkapta, amit akart, egyelőre a *Fidei Defensor* volt a mérleg nyelve és döntő befolyással bírt az európai politikára.

1522. március 4.

A Hit Védelmeszójének ugyanakkor állandó feladatai is voltak. Angliának valóban figyelnie kellett a törökre, vezetnie kellett a hitetlenek elleni ligát, ami a propagandában kiválóan működött. A király soha nem mulasztotta el felemlegetni, hogy ő a kereszt ügyének elhivatott vezetője – nem pedig a legkeresztényibb király vagy a császár.²⁰¹

A király azonban nem tudott állandóan megmaradni a buzgó kereszties uralkodó szerepében. 1522. március 4-én olyasmi történt, aminek olyan beláthatatlan – szinte máig ható – következményei lettek, amivel még maga Wolsey sem számolt, s ami mellett egyszeriben eltörpült a Hit Védelmeszójének hosszú éveken át felépített küldetése. E napon ugyanis VIII. Henrik először pillantotta meg Boleyn Annát.

¹⁹⁵ LP III/2. 1932. 1960. sz.

¹⁹⁶ LP III/2. 1952. sz.

¹⁹⁷ LP III/2. 3372. sz.

¹⁹⁸ LE GLAY 1845. II. 150. sz.

¹⁹⁹ FLETCHER 2009. 81.

²⁰⁰ Mon. Habs. II/1. 151. sz.; BUSCH 1884. 172.

²⁰¹ Pl. Mon. Habs. II/1. 162. sz.

Rövidítések

Források

- Assertio septem sacramentorum *Heinrich VIII. Assertio septem sacramentorum adversus Martinum Lutherum.* Hrsg. v. FRAENKEL, Pierre. (Corpus Catholicorum: Werke katholischer Schriftsteller im Zeitalter der Glaubensspaltung 43) Münster, 1992.
- BL British Library
- BL Cotton MS BL Cotton Manuscripts
- BL Add. BL Additional Manuscripts
- AT *Epistole, legationes, responsa, actiones, res geste serenissimi principis Sigismundi, eius nominis primi, regis Poloniae.* Ed. GORSKI, Stanislaus. I–VIII. Poznań, 1852–1860. [Acta Tomiciana]
- Cal. Ven. *Calendar to the English Affairs, existing in the Archives and Collections of Venice and in other Libraries of Northern Italy.* Ed. BROWN, Rawdon. I–III. 1202–1526. London, 1864–69.
- CSP Spain *Calendar of Letters, Despatches and State Papers relating to the Negotiations between England and Spain preserved in the Archives of Simancas and elsewhere.* Eds. BERGENROTH, G. A. – de GAYANGOS, Pascual de. I–III/1., Supplement I–II. 1485–1526. London, 1862–1873.
- CHARRIÈRE 1848 *Négociations de la France dans le Levant et correspondances, mémoires et actes diplomatiques des ambassadeurs de France à Constantinople, etc.* I–II. Ed. CHARRIÈRE, Ernest. Tome. I. Paris, 1848.
- CPL *Calendar of Entries in the Papal Registers relating to Great Britain and Ireland. Papal Letters.* I–XX. Ed. BLISS, W. H. – TWEMLOW, J. A. – HAREN, Michael J. – FULLER, Anne P. London – Dublin, 1893–2005.
- Consistorialia *Consistorialia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426–1605).* Közreadja TUSOR Péter – NEMES Gábor (Collectanea Vaticana Hungariae I. 7.). Budapest – Róma, 2011.
- ELLIS 1824–26 *Original letters illustrative of English history: including numerous royal letters from autographs in the British Museum, the State Paper Office, and one or two other collections.* Ed. ELLIS, Henry. Ser. 1–3. Vol. I–IV. London, 1824–1846.
- GIUSTINIAN *Dispacci di Antonio Giustinian ambasciatore veneto in Roma.* Ed. Villari, Pasquale. Vol. I–III. Firenze, 1876.
- GELCICH 1887 *Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára. (Raguzai oklevéltár)* Összeállította GELCICH József. Bev., jegyzetek. THALLÓCY Lajos. Budapest, 1887.
- HERGENRÖTHER 1884–91 *Leonis X. Pontificis Maximi Regesta e tabularii Vaticani manuscriptis voluminibus aliisque monumentis collegit et edidit Jos. S.R.e. Cardinalis HERGENROETHER.* Fasc. 1–8. Freiburg, 1884–1891.
- Journal de Barrillon *Journal de Jean Barrillon secrétaire de chancelier Duprat 1515–1521, publié pour la première fois pour la Société de l'histoire de France par VAISSIÈRE, Pierre de.* I–II. Paris, 1897–1899.

- LE GLAY 1845 *Négociations diplomatiques entre la France et l'Autriche durant les trente premières années du XVIe siècle publiées par Ghislain LE GLAY, André JOSEPH. I–II. Paris, 1845.*
- LP *Letters and Papers Foreign and Domestic of the Reign of Henry VIII. I–XXI.; I/1–2: Appendix., Addenda I–II. Ed. BREWER, J. S. – GAIRDNER, James – BRODIE, R. H. London, 1867–1910, 1920–1932.*
- MARTÈNE – DURAND 1729 *Veterum scriptorum et monumentorum historicorum, dogmaticorum, moralium, amplissima collectio. I–IX. Paris, 1724–33. III. MARTÈNE, Edmond – DURAND, Ursin. Paris, 1729.*
- Mon. Habs. *Monumenta Habsburgica. Sammlung von Actenstücken und Briefen zur Geschichte des Hauses Habsburg dem Zeitraume von 1473 bis 1576. Erste Abtheilung: Das Zeitalter Maximilian's I. (Actenstücke und Briefe zur Geschichte im Zeitalter Maximilian's I.) II/1. Hrsg. v. CHMEL, Joseph. Wien, 1854.*
- Mon. Rust. *Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV. Ed. Antonius FEKETE NAGY – Victor KENEZ – Ladislaus SOLYMOSSI – Geisa ÉRSZEGI. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 12.) Budapest, 1979.*
- NANNI 1992 *Epistolae ad principes. I. Leo X – Pius IV (1513–1565). Regesti a cura di NANNI, Luigi. (Collectanea Archivi Vaticani 28.) Città del Vaticano, 1992.*
- O'DONOVAN 1908 Louis O'DONOVAN: *Defence of the seven sacraments by Henry VIII. New York, 1908.*
- ÓVÁRY 1890 *A Magyar tud. akadémia Történelmi bizottságának oklevél-másolatai, ismerteti ÓVÁRY Lipót. 1. füz. A Mohácsi vész előtti okiratok kivonatai. Budapest, 1890.*
- PRAY 1806 PRAY, Georgius: *Epistolae procerum regni Hungariae. I. Posonii, 1806.*
- Pro Henrico [Ioh. Clerk] *Pro Henrico. VIII. Angliae et Franciae Rege Potentissimo fidei defensore, apud Leonem. X. [...] in consistorio habita oratio. Ed. EMSER, Hieronymus. Leipzig, 1522.*
- RAYNALDUS, Annales ecclesiastici *Annales ecclesiastici ab anno 1566 ubi Odorico RAYNALDUS desinit. Annales ecclesiastici Caesaris BARONII Caesaris S. R. E. Crd. BARONII, Od. RAYNALDI et Jac. LADERCHII Annales ecclesiastici denuo excusi et ad nostra usque tempora perducti ab Augustino THEINER. Tom. XXXI. Bar-le-Duc – Paris, 1877.*
- SANUTO *I diarii di Marino SANUTO. [1496–1533.] Tom. I–LVIII. publicati per cura di FULIN, Rinaldo – STEFANI, Federico – BAROZZI, Niccolò – BERCHEIT, Guglielmo – ALLEGRI, Marco. Venezia, 1879.*
- SIMONYI 1859–75 *Magyar történelmi okmánytár a londoni könyv és levéltárakból, 1521–1717. I–II. Szerk. SIMONYI Ernő. (Magyar történelmi emlékek. Első osztály: Okmánytárak 5 [16]) Pest – Budapest, 1859–1875.*
- Papiers de Granvelle *Papiers d'État du Cardinal de Granvelle d'après les manuscrits de la bibliothèque de Besançon, sous la direction de Ch. WEISS. I–IX. (Collection de documents inédits sur l'histoire de France. Première série. Histoire politique) Paris, 1841–1852. Tome I. Paris, 1836.*

PÉCSVÁRADI 1983	PÉCSVÁRADI Gábor: <i>Jeruzsálemi utazás</i> . Fordította, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta HOLL Béla. Budapest, 1983.
RYMER, Foedera	RYMER, Thomas: <i>Foedera, conventiones, literae, et cujuscunq[ue] generis acta publica inter reges Angliae</i> . I–XX. London, 1704–1735.
SP	<i>State Papers published under the authority of his Majesty's Commission: King Henry the Eighth</i> . I–XI. London, 1831–1852.
THEINER	<i>Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita ab Augustino THEINER</i> . I–II. Romae 1859–1860.
TNA	The National Archives, Kew, Surrey, Egyesült Királyság
TNA C	TNA Chancery
TNA E 30	TNA Exchequer Diplomatic Documents E 30
TNA SC 7	TNA Papal Bulls
TNA SP	TNA State Papers

Szakirodalom

BÁRÁNY 2014	BÁRÁNY Attila: <i>A szulejmáni ajánlat. Magyarország a Török Birodalom és a Nyugat (1521–1524)</i> . Máriabesnyő – Gödöllő, 2014.
BÁRÁNY 2021	BÁRÁNY Attila: Robert Wingfield angol követ, a Birodalom és a Magyar Királyság (1514–1515). <i>Világtörténet</i> 11. (43.) (2021), (megjelenés alatt)
BUSCH 1884	BUSCH, Wilhelm: <i>Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik, 1518–1521</i> . Bonn, 1884.
CHAMBERS 1965	CHAMBERS, D[avid] S.: Cardinal Wolsey and the Papal tiara. <i>Bulletin of the Institute of Historical Reseach</i> 38. (1965), 20–30.
CURRIN 2005	CURRIN, J[oseph] M.: English international relations 1485–1509: Continuities amidst Change. In: <i>Tudor England and its Neighbours</i> . Ed. DORAN, Susan – RICHARDSON, Glenn. Basingstoke, 2005. 14–43.
FLETCHER 2009	FLETCHER, Stella: <i>Cardinal Wolsey: A Life in Renaissance Europe</i> . London, 2009.
FODOR – DÁVID 1994	FODOR Pál – DÁVID Géza: Magyar–török béketárgyalások 1512–1514-ben. <i>Történelmi Szemle</i> 36. (1994:3–4), 193–225.
FODOR – DÁVID 2019	FODOR, Pál – DÁVID, Géza: Ungarn und das Osmanische Reich Anfang des 16. Jahrhunderts. In: <i>Das Wiener Fürstentreffen von 1515. Beiträge zur Geschichte der habsburgisch-jagiellonischen Doppelver-mählung</i> . Hrsg. v. DYBAŚ, Bogusław – TRINGLI, István. Budapest, 2019. 51–104.
FRAKNÓI 1901–1903	FRAKNÓI Vilmos: <i>Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-Székkal</i> . I–III. Budapest, 1901–1903.
GWYN 1980	GWYN, Peter: <i>The King's Cardinal: The Rise and Fall of Thomas Wolsey</i> . London, 1990.
HARVEY 1980	HARVEY, Nancy L.: <i>Thomas Cardinal Wolsey</i> . London, 1980.
KOSÁRY 1978	KOSÁRY Domokos: <i>Magyar külpolitika Mohács előtt</i> . Budapest, 1978.

- E. KOVÁCS 1992 E. KOVÁCS Péter: Jajca és az 1519-es béke. *Levéltári Közlemények* 63. (1992), 91–96.
- KUBINYI 2001 KUBINYI András: Werbőczy Mohács (1526) előtti politikai pályafutása. In: *Tanulmányok Werbőczy Istvánról*. Szerk. HAMZA Gábor. Budapest, 2001. 65–98.
- LAKATOS 2015 LAKATOS Bálint: Hírek Magyarországról. Külföldi értesülések 1514-ben a parasztháború eseményeiről. In: *Keresztesekből lázadók. Tanulmányok 1514 Magyarországról*. Szerk. C. TÓTH Norbert – NEUMANN Tibor. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) Budapest, 2015. 155–217.
- MARTIN 1916 MARTIN, Jean: Le Saint-Siège et la question d'Orient au XVIe siècle. Projets de croisade sous le règne de Léon X. *Revue d'histoire diplomatique* 30. (1916), 35–56.
- MATTINGLY 1938 MATTINGLY, Garrett: An Early Nonaggression Pact. *Journal of Modern History* 10. (1938:1), [March]: 1–30.
- MIKÓ 2020 MIKÓ Gábor: Oszmánellenes hadjáratok lehetőségei a 16. század elején. Kísérlet Szrebernik, Szokol és Tessány várak visszahódítására 1513-ban. *Századok* 154. (2020), 577–620.
- MISKOLCZY 1926 MISKOLCZY István: Keresztes hadjárat terve a mohácsi ütközet előtt. In: *Mohácsi emlékkönyv 1526*. Szerk. LUKINICH Imre. Budapest, 1926. 41–62.
- RUSSELL 1969 RUSSELL, Joyceline G.: *The Field of Cloth of Gold: Men and Manners in 1520*. New York, 1969.
- RUSSELL 1971 RUSSELL, Joyceline G.: The Search for Universal Peace: the Conferences at Calais and Bruges in 1521. *Historical Research* 44. (1971), 162–193.
- RUSSELL 1986 RUSSELL, Joyceline G.: *Peacemaking in the Renaissance*. Philadelphia, 1986.
- SCARISBRICK 1971 SCARISBRICK, J[ohn] J[oseph]: *Henry VIII*. London, 1971.
- SETTON 1976–1984 SETTON, Kenneth M.: *The Papacy and the Levant (1204–1571)*. I–IV. Philadelphia, 1976–1984.
- TARDY 1986 TARDY Lajos: Mohács és a perzsa hadba lépés elmaradása. In: *Mohács. Tanulmányok*. Szerk.: RÚZSÁS Lajos – SZAKÁLY Ferenc. Budapest, 1986. 241–274.
- TÖRÖK 1926 TÖRÖK Pál: A mohácsi vész diplomáciai előzményei. In: *Mohácsi emlékkönyv 1526*. Szerk. LUKINICH Imre. Budapest, 1926. 141–192.
- TYERMAN 1988 TYERMAN, Christopher: *England and the Crusades 1095–1588*. Chicago, 1988.
- WAGNER 1969 WAGNER, Georg: Der letzte Türkenkreuzzugsplan Kaiser Maximilians I. aus dem Jahre 1517. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 77. (1969), 314–353.
- WIELKE 2013 WIELKE, Jannina: *Warum der Londoner Universalfriedensvertrag von 1518 scheiterte*. München, 2013.
- WOODING 2009 WOODING, Lucy: *Henry VIII*. London, 2009.